УДК:528.942:81'23

Эрмат кызы Гулия
К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык
университетинин окутуучусу
germatkyzy@bhu.kg

ЧЕТ ТИЛДЕРДИ ОКУТУУ МЕНЕН ПСИХОЛИНГВИСТИКАНЫН КАТЫШЫ

СООТНОШЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ И ПСИХОЛИНГВИСТИКИ

CORRELATION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND PSYCHOLINGUISTICS

Аннотация: *Бул макала психолингвистика менен чет тилдерди окутуунун байланышына арналат, себеби чет тилдерди окутуу методдору психологиянын да, лингвистиканын да аспектилерин камтыйт. Андан сырткары, психолингвистиканын кыскача тарыхы жана негизги принциптери менен бирге, аны изилдеген кээ бир лингвисттер тууралуу сөз болмокчу. Методикалык жактан караганда, башка (чет) тилди изилдөөдө, эне тилде болгон эрежелер системасына таянуу, окуу процессин жакшыртат деген теория мисалга алынат. Аны ишке ашырууда чет тил мугалимдеринин ролу абдан чоң, себеби алар окуучулардын жөндөмдүүлүгүн эске алуу менен бирге, чет тилди өздөштүрүү процессин туура нукка бура алышат. Чет тилди окутуу методикасында психолингвистиканын принциптерин колдонуу, ушул илимий макаланын негизги корутундусу болуп саналат.*

Түйүндүү сөздөр: *Эне тил, чет тил, социалдык тармактар, сүйлөө психологиясы, аң-сезим, ыкма, методика, эрежелер системасы, салыштыруу, англис тили, кесиптик жоопкерчилик;*

Аннотация: *Данная статья посвящена соотношению психолингвистики с преподаванием иностранных языков, так как методы обучения иностранных языков затрагивают аспекты и лингвистики, и психологии. Кроме того, освещены краткая история и основные принципы психолингвистики, а также некоторые лингвисты, которые ее изучали. Далее приводится теория о том, что при изучении какого-либо иностранного языка, использование системы правил на родном языке улучшает учебный процесс с методологической стороны. Роль учителей иностранного языка в реализации этой теории очень важна, так как они направляют процесс обучения в правильное русло, учитывая способности учащихся к иноязычию. Использование принципов психолингвистики в методике преподавания иностранного языка является основным заключением данной научной статьи.*

Ключевые слова: *Родной язык, иностранный язык, социальные сети, психология речи, психика, подход, методика, система правил, сравнение, английский язык, профессиональная ответственность;*

Abstract: *This article is devoted to relationship of psycholinguistics with teaching of foreign languages, as the methods of teaching foreign languages affect aspects of both linguistics and psychology. In addition, a brief history and basic principles of psycholinguistics will be covered, as well as some linguists who studied it. From the methodological point of view, when studying any other foreign language, the use of a system of rules in the native language improves educational process in general. The role of foreign language teachers in its implementation is very important, as they take into account students' abilities to navigate it properly in the process of teaching foreign language. The use of the psycholinguistics principles in the methodology of teaching foreign languages is the main conclusion of this scientific article.*

Keywords and phrases: *Mother tongue, foreign language, social networks, psychology of speech, mind, approach, method, system of rules, comparison, English language, professional responsibility;*

Чет тилдерди үйрөнүп жана аларга маани бергенибиз жалган эмес, бирок өз эне тилди унутта калтыруу же кийинки планга койгондук – бул чоң ката эмеспи? Илгери белгилүү ойчул жана философ Конфуций айткандай, кандайдыр бир өлкөнүн жана элдин өнүгүү тарыхында тилдин ролу зарыл экендигин мен дагы бир жолу ырастагым келет. XXI кылымдын талаптарынын бири – англис тилин билүү менен бирге, бүгүнкү күндө жаштар арасында кошумча чет тилдерин окуу кеңири тараган мода болуп калды. Албетте бул көпчүлүктүн көңүлүн көтөрүп, жүрөгүн жылыта турган көрүнүш. Мындан тышкары, коомдук маалымат каражаттары жана башка компьютер технологиясы тармагында жасалып жаткан ачылыштар кишилер арасында болгон байланышты кыйла жөнөкөйлөтүп, тилге да таасирин тийгизип жаткан учуру. Мисалы, кыргыз тилинде болгон **ө, ү, ң** тамгаларынын ордуна **о, у, н** тамгалары Инстаграм, Фейсбук жана башка социалдык тармактарда колдонулуп келет. Натыйжада, өзгөчө жаштар, бул көрүнүштү катардагы эреже катары кабыл алып, эне тилге болгон кайдыгер мамиле күчөгөнү күчөгөн. Келгиле дагы бир реалдуу мисалга көз чаптырабыз: коомдук транспортто бара жатып же күнүмдүк турмушта өз ара пикир алмашып жаткан учурларда, көпчүлүк жарандарыбыз эне тилде эмнегедир так сүйлөшпөйт. Аялдамага жакындаганда «Ахунбае**ва**дан» же «Мос**ковский**ден токтотуп коюңузчу» деп айдоочуга кайрылышат, а туура айтылганы «Ахунбаевден» же «Москва көчөсүнөн» болоору ырас. Тилекке каршы, бүгүнкү күндө ушундай мисалдардын саны арбын.

Тилди изилдөө жаатында «сүйлөө психологиясы» деген түшүнүк бар, ал XIX кылымдын аягына чукул пайда болуп, психологиянын өз алдынча илим катары таптала баштаган мезгили менен тыгыз байланышта болгон. Сүйлөө психологиясынын негизги изилдөө предмети болуп - адам баласынын аң-сезими, тагыраак айта кетсем, адамдын сөзгө жана тилге болгон жөндөмдүүлүгү саналат. XX кылымдын белгилүү лингвисти Фердинанд де Соссюр «тил» менен «сүйлөө» түшүнүктөрүн карама-каршы коюп, минтип салыштырган: адамдын сүйлөгөнү анын аң-сезиминин учурдагы жана өтмө абалынан көз каранды болсо, ал эми тил – бул туруктуу, системалык ирээтке келген коомдук көрүнүш болуп эсептелет, андыктан де Соссюр тилди изилдөө керектигин баса белгилеген. Натыйжада, жогорудагы айтылган тил феномени бара-бара лингвистикадан кенен орун алып, 1953-жылы «психолингвистика» деп аталган жаңы илимий багыт пайда болгон. Психолингвистика – бул психология менен лингвистиканын айкалышы. Ал тилдин жана сүйлөөнүн жаратылышы менен бирге функцияларын да аныктап, психология жана лингвистикада болгон маалымат менен ыкмаларды бириктирип, колдонууга өбөлгө түзөт. Белгилүү америкалык лингвист Ноам Хомский «Language and mind» аттуу китебинде адам сүйлөм куруп, оюн билдирээр учурда, анын аң-сезиминде ой-пикирлер системасы пайда болот деп билдирет. Андан соң бул система грамматикалык жана фонетикалык трансформациялардын негизинде сүйлөөгө айланаарын билүүгө болот. Хомскийдин айтуусуна таянсак ар бир сүйлөп жаткан адам өздүк универсалдуу тил грамматикасына ээ, ага кошумча новатордук мүнөз жана адамдык интеллект тилдин өзгөчөлүктөрүн аныктайт. Мындай түрдөгү система адамга тилди чыгармачылык жактан эркин колдонуусуна мүмкүнчүлүк түзүп берээри анык, ошол себептен, Хомский лингвистиканы – психологиянын маанилүү курамдык бөлүгү экенин ырастайт.

Тилди билүү эмне болуп саналат. Биринчиден, бул эне тилин билүү (mother tongue acquisition). Мындан ары, адатта, мектепте окутуу менен байланышкан эне тили же экинчи тил (second language) тууралуу маалымдуулук болсо, акыркысы, тигил же бул чет тилин (learning) өздөштүрүү саналат. Психолингвистикалык көз караштан бир тилден башка (чет) тилдерге өтүү, жалпысынан алганда, эрежелердин алмашуу процесси менен гана чектелет деген пикирлер болуусу мүмкүн. Бирок, бул өзгөрүү, эски эрежелерден жаңы эрежелерге өтүүнүн негизинде жүзөгө ашырылып, бир адам дароо жаңы тилде сүйлөп кетет деген ой туура эмес. Анткени ал чет тилин кыйыр түрдө билүүнүн бир баскычынан өтүүсү керек, а бул программаны ишке ашыруу үчүн кыйыр звено катары «эне тилдеги» эрежелер системасы каралат. Андыктан, методикалык жактан, англис же башка чет тилдер мугалимдери окуу процессин пландоодо мына ушул эрежелер системасына көңүл буруп жана ага таянса, окуучулардын жөндөмдөрүн (жана көндүмдөрүн) жаңы тилге которуу жолу оптималдуу болот. Натыйжада, чет тилин изилдеп, окуп жаткандар эне тил менен башка (чет) тилдеги окшоштуктарды жана айырмачылыктарды аныктап, салыштыруу ыкмасы аркылуу чет тилди өздөштүрүүнү үйрөнүшөт. Ошол себептен, эне тилди тийиштүү деңгээлде билүү, грамматикалык жана фонетикалык жактан изилдөө менен бирге, аны күнүмдүк турмушта туура жана так колдонуу башка (чет) тилди үйрөнүүгө түздөн-түз таасирин тийгизээрин эске алуубуз зарыл.

Англис тилин окутууда 2 негизги ыкма колдонулат – алар дифференциялык жана комплекстүү жолдор. Дифференциялык окутуу – бул окуучулардын чет тилинде угуу, жазуу, окуу жана сүйлөө жөндөмдөрүн өз алдынча жакшыртуу болсо, комплекстүү ыкма фонетиканы, лексиканы жана грамматиканы байланыштырып окутуу болуп эсептелет. Мына ушул ыкманы пайдаланууда, буга чейин айтылган психолингвистиканын – эне тилге таянуу принцибин ишке ашыруу керек. Жыйынтыгында, биз чет тилдер мугалимдери болгон соң, ар бир индивидуумдун (окуучунун) психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен бирге, кесиптик жоопкерчиликти ар дайым бекемдеп турганыбыз маанилүү. Ар бир окуучунун маалыматты ылдам кабыл алуусу, эне тилде болгон жөндөмдөрүн жакшыртып, жаңы жөндөмдөргө ээ болуусу, чет тилди тынымсыз кайталап жана салыштырып үйрөнүүсү, туура методиканы тандоонун негизинде ишке ашат. Балким ошондо, Кыргызстанда унутта калып бара жаткан эне тилди (кыргыз тилин) жандандырып, жаштарды чет тилдерди окутуу аркылуу – эне тилге болгон кызыгуусун ойгото алаарбыз.

Адабияттар

1. *Boобекова К. Тил элдин байлыгы жана баалуулугу. илимий макала, КТМУ; http://ky.wikipedia.org/wiki/Тил_элдин_байлыгы_жана_баалуулугу*
2. *Хомский Н. Язык и мышление, 1968 г.; http://creativity.ipras.ru/texts/ushakova_XXIvek.pdf*